

Για την τουρκοκυπριακή ποίηση

ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΟΛΕΣΚΗΣ

Η ΤΟΥΡΚΟΚΥΠΡΙΑΚΗ ποίηση γράφεται στην τουρκική γλώσσα και οι δυνατότητες που έχουν με να τη γνωρίσουμε είναι μέσα από κάποιες μεταφράσεις, που γίνονται περιστασιακά, στα ελληνικά και στα αγγλικά, και ακόμα, από τις επαφές και τις συζητήσεις μας με Τουρκοκύπριους ποιητές, στις λίγες περιπτώσεις που αυτό ήταν δυνατό. Πριν από αρκετά χρόνια (1981) εκδόθηκε από την ΕΔΟΝ (την αριστερή οργάνωση νεολαίας) ένα βιβλιαράκι με ποιήματα Ελληνοκύπριων και Τουρκοκύπριων, με τίτλο «Κάτω από τον ίδιο ουρανό». Τα χρόνια που ακολούθησαν το 1974 υπήρξε μια περίοδος που δεν γινόταν σχεδόν τίποτε, ενώ την τελευταία περίοδο είχαμε μια σειρά επαφών και κάποιες κοινές εκδηλώσεις, που συνέβαλαν στη μετάφραση και δημοσίευση ορισμένων ποιημάτων και ενημερωτικών σημειωμάτων στα ελληνικά. Δημοσιεύτηκαν μεταφράσεις, ποιημάτων κυρίως, στον καθημερινό τύπο, μια αναφορά στην ποίηση του Φιγκρέτ Ντεμιράγκ και η μετάφραση ενός ποιήματός του στο περιοδικό «Νέα εποχή», το 1989, ένα εκτεταμένο αφιέρωμα στην τουρκοκυπριακή λογοτεχνία, κυρίως στην ποίηση, με αρκετές μεταφράσεις ποιημάτων σύγχρονων ποιητών και πάλι στο περιοδικό «Νέα Εποχή», το 1992. Πιο πρόσφατα βγήκε κι ένα λεύκωμα, με έργα δύο ζωγράφων και δύο ποιητών, Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων. Εκδόθηκαν, επίσης, σε κάποιες πρόχειρες εκδόσεις, κάποια πράγματα στα αγγλικά. Όλα αυτά, σε συνδυασμό με κάποιες προσωπικές επαφές και συζητήσεις, μ' έχουν βοηθήσει, αφού δεν γνωρίζω την τουρκική γλώσσα, για να έχω άμεση πρόσβαση, να διαμορφώσω μια εικόνα για τη σύγχρονη, κυρίως, τουρκοκυπριακή ποίηση. Αλλά και πάλι, η εικόνα αυτή αφορά περισσότερο το έργο μιας ομάδας ποιητών, που μπορούμε να τους ονομάσουμε προσοδευτικούς, με αριστερές τάσεις και με ιδεολογία που είναι προσανατολισμένη προς μια ενωμένη Κύπρο. Η τάση αυτή φαίνεται να είναι και η κυρίαρχη, μετά το 1974, στην τουρκοκυπριακή ποίηση, ενώ για την προηγούμενη περίοδο κάποιες αναφορές που συναντούμε μιλούν για ένα γενικότερο εθνικιστικό κλίμα που επικρατούσε. Ένας από τους πιο γνωστούς, τους πολυγραφότερους αλλά και τους σημαντικότερους τουρκοκύπριους ποιητές, είναι ο Φιγκρέτ Ντεμιράγκ, με έντονη παρουσία στην ποίηση τα τελευταία σαράντα χρόνια. Η ποίησή του έχει μια νεωτερική κατεύθυνση, όσον αφορά τη μορφή της, δείχνει έναν επαναστατημένο ποιητή ενάντια στο κατεστημένο, που είναι παθιασμένα προσηλωμένος στην ειρήνη, στην ανεξαρτησία και την ενότητα της Κύπρου. Οι παραστάσεις του θυμίζουν κάποτε τον Βλαντιμίρ Μαγιακόφσκι και το πάθος του τον Ναζίμ Χικμέτ.

«Αλλ' ό,τι ήταν πραγματικά τούρκικο σ' εκείνον ήταν η σωματική ακινησία με την οποίαν αντιμετώπιζε τον κόσμο. Κανένας Έλληνας δεν θα μπορούσε να κάθεται ακίνητος, χωρίς να σαλεύει δώθε-κείθε, να χτυπάει το πόδι του ή κάποιο μολύβι, να τινάζει το γόνατο ή να πλαταγίζει τη γλώσσα του. Ο Τούρκος είχε μια μονολιθική στάση, ένα ύφος περισυλλογής και σιωπής ερπετού. Μ' αυτό ακριβώς το ύφος θα μπορούσε να κάθεται κ' ένας χαμαιλέον, ώρες κι ώρες, επάνω σ' ένα χαμόκλαδο, να κυττάζει ασάλευτος τον κόσμο, ζώντας προφανώς την κατάσταση εκείνη της μετεωρισμένης κρίσης που συνοψίζεται στην αράπικη λέξη Καυφ. Έχω ιδή τον Σαμπρί να φορτώνει κορμούς, να φωνάζει στους χωριάτες, ακόμη και να τρέχει στο δρόμο· αλλά ποτέ του δεν έδινε και την παραμικρότερη εντύπωση ότι δαπανούσε την οποιαδήποτε ενέργεια. Οι πράξεις και τα λόγια του είχαν την απалότητα του αναπόφευκτου· κυλούσαν από εκείνον όπως κυλάει το μέλι από ένα κουτάλι. Εκείνο το πρώτο πρωινό που μπήκα στα σκοτάδια του μαγαζιού του, το επιτελικό γραφείο της αυτοκρατορίας του, καθόταν σαν ονειροπαρμένος μπρος στο τραπέζι του επισκευάζοντας έναν αναπτήρα που δεν δούλευε. Η καλημέρα του ήταν ευγενική, μ' όλο που αφαιρεμένη και αδιάφορη. Αλλά καθώς σίμωνα, σταμάτησε μια στιγμή να δουλεύει με το δάχτυλο και τον αντίχειρα και μια καρέκλα αναδύθηκε απ' τα σκοτάδια πλάι του. Κάθησα. “Κύριε Σαμπρί, είπα, χρειάζομαι τη βοήθειά σας. Ρώτησα παντού στην Κυρήνεια και μούπαν όλοι πως είστε ο πιο αναξιόπιστος επιχειρηματίας της περιοχής – στην πραγματικότητα ο μεγαλύτερος κατέργαρος”.

Δεν βρήκε το πράμα τόσο προσβλητικό όσο ενδιαφέρον. Ωστόσο, το πονηρό του μάτι έλαμψε για μια στιγμή και χαμήλωσε το κεφάλι για να με κυττάξει σοβαρότερα. Συνέχισα. “Γνωρίζοντας την Ανατολή καλά, ξέρω πως όταν ένας άνθρωπος έχει τη φήμη κατεργάρη, τούτο σημαίνει ένα μονάχα πράγμα. Σημαίνει πως αυτός είναι *εξυπνότερος* από τους άλλους”. Συνόδεψα τη φράση μου με την κατάλληλη χειρονομία –γιατί η εξυπνάδα στη γλώσσα των χειρών δείχνεται με το δείκτη του δεξιού χεριού που φέροντε αργά και υπονοητικά στον κρόταφο και τον χτυπάτε *αλαφρά*, όπως θα χτυπούσε κανείς το πρωινό του αυγό. [...]

Προσπάθησα να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου αλλά κούνησε το χέρι του. “Αγαπητέ μου Ντάρρελ, είτε, όταν ένας άνθρωπος είναι θερμός μαζί μου, είμαι κ' εγώ θερμός μ' εκείνον. Είσατε φίλος μου τώρα και δεν θ' αλλάξω ποτέ κι αν ακόμη εσείς αλλάξετε”.
 Ήπιαμε πολύ και σιωπηλοί. “Μ' έστειλε σε σας ένας Έλληνας, είπα, και τώρα ο Τούρκος με στέλνει πίσω σ' έναν Έλληνα”.
 Γέλασε μεγαλόφωνα. “Η Κύπρος είναι μικρή”, είπε “και είμαστε όλοι φίλοι, μ' όλο που πολύ διαφορετικοί. Αυτή είναι η Κύπρος, αγαπητέ μου”.

Ντάρρελ Λώρενς, *Πικρολέμονα*
 σειρά «Ξένη Λογοτεχνία»
 μτφρ. Αιμ. Χουρμούζιος
 εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1959, σ. 52, 53, 81.

Ο πιο συστηματικός μελετητής της σύγχρονης τουρκοκυπριακής ποίησης, ο Δρ. Μπεγκίν Αζγκίν, αναφέρεται με μεγάλη εκτίμηση στο έργο του Φιγκρέτ Ντεμιράγκ, ενώ η Εμινέ Ανταλί σημειώνει πως τα ποιήματά του, τα χαρακτηρίζει το πάθος για την ειρήνη ανάμεσα στις δύο κυπριακές κοινότητες ... χρησιμοποιεί σύμβολα από την αρχαιοελληνική μυθολογία, κάνει εκτεταμένες αναφορές στο μεσογειακό τοπίο με τους ελαιώνες, τους πορτοκαλεώνες και τα γιασεμιά του». («Νέα Εποχή», τεύχος 196, 1989, σ. 58).

Μια άλλη μορφή, που ξεχωρίζει στην τουρκοκυπριακή ποίηση είναι ο Μεμέτ Γιασίν, τον οποίο ο Δρ. Μπεγκίν Αζγκίν, σε πρόλογο που έγραψε για μια σχεδιαζόμενη τριγλώσση έκδοση ποιημάτων του Γιασίν (με δικές μου μεταφράσεις στα ελληνικά από την αγγλική και κατά λέξη ελληνικές μεταφράσεις) η οποία όμως δεν πραγματοποιήθηκε, γράφει με πολύ ενθουσιασμό για την ποίηση του Γιασίν, τον οποίο χαρακτηρίζει ως ένα από τους καλύτερους ποιητές της γενιάς του. Η ποίησή του είναι γεμάτη πάθος (έτσι τιτλοφορείται και μια ποιητική του συλλογή), εκρηκτική, με εικόνες που αντλεί από τη σύγχρονη κυπριακή πραγματικότητα, από την τραγωδία του πολέμου, των καταστροφών, των θανάτων και την προσφυγιά.

Ο ποιητής αναζητά με πάθος την ελευθερία, την αξιοπρέπεια του ανθρώπου, την ειρήνη, το δικαίωμα να έχει ένα δικό του νόμιμο διαβατήριο και ταυτότητα, πράγματα που ο πόλεμος και η

παθιασμένη αντίστασή του προς το κατεστημένο, του τα στερούν. Η αδελφή του Μεμέτ, η Νεσιέ Γιασίν, είναι, ίσως, η πιο γνωστή τουρκοκύπρια ποιήτρια. Το πάθος, η εκρηκτικότητα και η αντίθετη προς κάθε συμβιβασμό ποίησή της δείχνουν μια επαναστατημένη ποιήτρια, που κάνει το δικό της ασυμβίβαστο αγώνα. Το κύριο θέμα της ποίησής της είναι ο έρωτας. Ένας έρωτας γεμάτος πάθος, αντιφατικός πολλές φορές, μέσα από τον οποίο εκφράζονται με συγκλονιστικό τρόπο η μεγάλη ευαισθησία της ποιήτριας για την ίδια τη ζωή, οι πολιτικές και ιδεολογικές της τοποθετήσεις, οι φεμινιστικές της αντιλήψεις σε μια ανδροκρατούμενη κοινωνία, για τις οποίες είναι ασυμβίβαστη και μαχητική ως το έπακρο. Υπάρχει ένας συνδυασμός της λεπτής γυναικείας ευαισθησίας με το πάθος και την επαναστατικότητα στην ποίηση της Νεσιέ Γιασίν. Ο έρωτας και η καταπίεσή του σε μια κοινωνία μοιρασμένη είτε σε μια κοινωνία γεμάτη προλήψεις, παίρνει συμβολικές προεκτάσεις για να εκφράσει τις πολιτικές και τις ιδεολογικές της πεποιθήσεις. Άλλοι τουρκοκύπριοι ποιητές της τάσης αυτής που αναφέρθηκαν στην αρχή και των οποίων έχουμε μεταφρασμένα δείγματα της δουλειάς τους είναι ο Κουτλού Ανταλί, ο Ιμπραήμ Αζίζ, ο Νευζάτ Γιαλτσίν, η Νεριμάν Καχίτ, ο Ουμίτ Ινατοσί, ο Ταμέρ Οντζιούλ, ο Μουσταφά Κοκτσιογλου, κ. ά. Η ποίησή τους ακολουθεί τη σύγχρονη τεχνοτροπία, με αναφορές συχνά σε αρχαία μυθολογικά σύμβολα, με εικόνες από το κυπριακό τοπίο, με αναφορές στα σύγχρονα γεγονότα κ.λπ. για να προβληθεί ο στόχος της ειρήνης και της ενωμένης Κύπρου.

Οι περιορισμένες, ωστόσο, πηγές που έχουμε δεν μας επιτρέπουν να σχηματίσουμε μια γενικότερη εικόνα της τουρκοκυπριακής ποίησης, ούτε και να βγάλουμε γενικότερα συμπεράσματα για τις συνολικές της τάσεις, ιδεολογικές και άλλες.